

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ
ՍԻՍՏԵՄԱԿՐԵՐ

ՊՍՏԱՆԻՆ

ԳԲՍԴԱՐՍՆԸ

ՀԱՏՈՐ ԹԻԻ 37

ԽԵՊԵՐԱ

Դ. ՇԱՐԲ

ԹԻԼ 1

Հրատարակուելին «ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ» Տպագրատան

« ՊԱՏԱՆԻՒՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ »

1. Էսմիսու եւ Ապողոն
2. Աֆսիոնոֆ
3. Թեւաւոր Զին
4. Պահով
5. Պանսորա
6. Եղիա եւ ուրիշ Պասմուածներ
7. Միսա
8. Անտեուած Կայծր
9. Սմայկ
10. Մարդիկ ինչո՞ւ կ'ապրին
11. Օկիրր
12. Թեսեոս եւ Լաբիւրիթոսի Վիճապը
13. Լինչի Արարաւի վերելք
14. Էվերես ինչպէս կը փորձենմագլցիկ
15. Հայաստան 2330 տարի առաջ
16. Էսիսըն — իր կեանքը եւ գիւտերը
17. ”
18. Արեւներ դեպի հիւսիսային բեւեռ
19. Պիլարո եւ Ինէայի գանձերը
20. Ուղեւորութիւններ Ափրիկէի մէջ
21. Հասա՛ւ, ձննդուկ եւ Խուլ Խաչիկ
22. Վարդան Փիլիկկամերազի մը Գինը
23. Վահապ
24. Սասման Ծռեր
25. Կրակի դարը
26. Ծանրացած Կեղծամբ
27. Դարերը գլորելով անիւր ստեղծեցին
28. Ասա, Հոս Լինկ Շին եւ Բրբին
29. Առաջին ժամացոյցը
30. Կրակի Ուժը
31. “Եւ եղեւ լոյս”
32. ”
33. Լոյսի հրաւալիքները
34. Նոր ուժեր՝ նոր օրեր
35. ”
36. Երբ պիտի ամփոփ գիտութեան յաղ-
բանակը...

19 NOV 2011

832

h-44

ար

Եգիպտական հին դամբարան մը

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴԱՎԵՊԵՐ

Ա. ՄԱՍ

Հաւաքեց եւ ամփոփեց
Յ. Պ. Գ.

Հրատարակութիւն
«ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ» ՏՊԱԳՐՈՏԱՆ
25, Շարա Թէվէիլ, Գահիրէ—Եգիպտոս

832

08 MAY 2013

73295

Յգիպտոս.

Ի՞նչ պատկերներ կ'ուրուագծէ մեր երեւակայութեան առջեւ մոգական այս բառը:

Ահա կը մարմնանան՝ մեր աչքերուն առջեւ՝ պատկառելի այն կառուցումները, որոնք դարերէ ի վեր՝ խորհրդանշած են փառանքներու այս հիմնաւորը երկիրը, յիշատակարաններ, որոնք այնքան խորհրդաւոր են իրենց ներքին իմաստին եւ պարունակած գաղափարականին մէջ՝ որքան պատկառելի է իրենց տեսքը՝ արտաքինով:

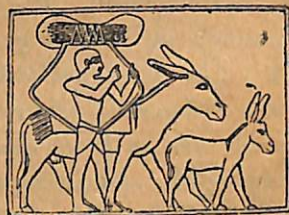
Ու ականամայ կը տարուին հարցներ. ինչպիսի՞ մարդիկ էին այս մեծութեանց հեղինակները, ի՞նչ կը նշանակեն այս հսկայա-

872
43

կան կառուցուածքներ, ինչպիսի՞ հաւասֆ մ'ունենին այս մարդիկը՝ որ այսօր փառաւոր սանարներ կառուցած են իրենց ասուածներուն:

Մեկ մասը՝ դարերով անգնելի մնացած այս գաղտնիքներուն՝ զննուած է այսօր, եւ հետալայ պատմուածքները կը ներկայացնեն այս նշանաւոր երկրին անցեալէն մի քանի էջեր, որոնք՝ վստահաբար՝ պիտի հետաքրքրեն բոլոր եգիպտական ընթերցասերները:

Յ. Գ. Գ.

Խ Ե Պ Ե Ր Ա

— Սկիզբն Աշխարհի —

— Կազմութիւն երկնից եւ երկրի —

— Ծագումն Աստուածներու —

Արարչին արցունքները, ստեղծագործութիւն մարդոյ եւ մարդկային կեանքը երկրի վրայ

Երկար դարեր առաջ, որոնց անթիւ, անհաշիւ տարիները թուել անկարելի է մեզ, կը պատմէ եգիպտական աւանդութիւնը, կար առեն մը երբ տակաւին ո՛չ ցամաքը, ո՛չ ծովերը և ոչ ալ երկինքը դոյութիւն ունէին: Մեր երկիրը, այն առեն, ջրոտ զանգուած մըն էր հըսկայական, որ ի յաւիտենից կը ծածանէր միջոցին մէջ, առանց ինքնին սեւէ որոշ ձեւ մ'ունենալու:

Անոր գոյութենէն ի վեր՝ այս գան-
գուածին մէջ կ'ապրէր Աստուած, յաւի-
տենական հոգին, որ ինքն ալ՝ իր կար-
գին՝ ո՛չ մարմին ունէր, ո՛չ ձեւ և ոչ ալ
իրական, շոշափելի էութիւն մը:

Ու այդ հսկայ գանգուածին մէջ
կեանքի և շարժման նշոյլ չկար: Ոչ
ալ կարելի էր հաւատալ թէ՝ օր մը ան-
կէ պիտի ծնէին, կազմուէին մեր գե-
ղեցիկ երկիրն ու իր աստղազարդ գըմ-
բելը:

Պատահեցաւ սակայն՝ որ օր մը,
ջուերու մէջ անշարժ ապրող այդ ո-
գին զարթնու և արտասանէ իր անունը:
Ու ահա մարմնացաւ Աստուած որպէս
վեհափառ անձնաւորութիւն մը գիտա-
կից, որմէ, յառաջիկային, ծնունդ և
կեանք ստացան բոլոր միւս աստուած-
ները, մարդիկ և կանայք, կենդանիներ-
ըն ու բոյսեր և այլ ամէն ինչ որ կայ
երկրի վրայ:

Խեղերա էր մտական այդ անու-
նը, զոր արտասանելով մարմնացաւ Աս-

տուած, անուն՝ որ կը նշանակէ «Ան որ
ամէնուն լոյսն ու կեանքն է, պարգեւիչ
լուսոյ, կեանքի և ամէն բարեաց»:

Հոն, անծայրածիր, անկայուն այդ
գանգուածին վրայ կը շարժէր Խեղերա,
քանդի տակաւին կենալու տեղ մը չու-
նէր: Ուստի երկար և խոր մտածելէ
ետք՝ որոշեց իրարմէ զատել, բաժնել
երկրային այդ հսկայ մարմինը կազմող
տարրերը, և անոնցմով շենեց ցամաքն
ու ծովերը:

Յետոյ խորհեցաւ թէ փափաքելի
էր իրեն աշխատակցող ուրիշ աստուած-
ներ ալ ունենալ, և՛ իր խօսքին ուժո-
վը՝ ստեղծեց երկու օգնականներ, ո-
րոնցմէ մին եղաւ լուսոյ աղբիւրը և
երկրորդը՝ երկինքը, որ կապոյտ վարա-
գոյրի մը պէս կախուեցաւ երկրի վրայ:

Եւ սակայն, հսկառակ որ լուսոյ
աստուած մը գոյացած էր, տակաւին ո-
չինչ կար երկրի վրայ որով կարելի
ըլլար լոյսը մթութենէ զանազանել:
Այսպէս օր մը, նորաստեղծ աստուա-

ծութիւնները Այստէսին բերին հրեղէն հոկայ զունտ մը և խեղերա զայն առնելով իր գլխուն վրայ դրաւ՝ որ իրեն որպէս աչք ծառայէ։ Այնքան մեծ փայլքով մը կը շողար հրեղէն այդ զունտը, որ ամբողջ երկիրը լուսաւորուեցաւ։ Եւ Աստուած որոշեց որ ան ամէն օր երկինքին մէկ ծայրէն միւսը ճամբորդելով՝ դիտէ ամէն ինչ և իրեն պատմէ իր տեսածները։

Այսպէս Բա, որովհետեւ այս էր անունը այդ հրափայլ զունտին, դարձաւ երկրէն ամէնօրեայ այցելուն, և եղաւ ոչ միայն միակ աղբիւրը լուսոյ և ջերմութեան, այլ նաեւ մեծագոյն բարեւրաւը երկրային արարածներուն, և քանի որ ան կը տեսնէր ամէն ինչ ու ամէն պատահար և ոչինչ կարելի էր ծածկել անոր տեսողութենէն, հետագայ դարերուն, մարդիկ անոր ալ որպէս աստուծոյ երկրպագութիւն և փառք մատուցին, նկատելով զայն աստուածներուն մեծագոյնը։

Պատահեցաւ որ օր մը Բա իր սովորական ճամբորդութենէն վերադարձին տեսնէ որ Աստուած ուրիշ աչք մըն ալ ունեցեր էր։ Իրեն չափ փայլուն չէր այս նոր աչքը, բայց որպէս լուսոյ միակ աղբիւր և պարզելիչ կենաց՝ իր դիրքը վտանգուած էր։ Եւ Բանախանձէն դրդուած, զայրութով Արարչին դէմ արտայայտուեցաւ, եւ խեղերա պատժեց Բան իր ամբարտաւանութեան համար, հրամայելով որ Լուսինը չէ թէ միայն իր, Բային, բացակայութեան լուսաւորէ երկինքն ու երկիրը այլ նաեւ պաշտօն տուաւ անոր ըլլալ մարդոց ժամապահը։ Այս է պատճառը թէ ինչու հին դարերէ ի վեր, մարդիկ իրենց տաքինները համբելու, ամոսգլուխները դռներու և օրուան թրուականը ճշդելու համար կը նային Լուսին։

Երկնից և երկրի կազմուելէն ի վեր խեղերա իրեն գործակից աստուածներ միայն ստեղծագործած էր, որոնցմէ գո-

հայած՝ օր մը որոշեց իր ծառայութեան համար ստեղծել մարդկային էակներ և որոնք աշխարհը լեցնելով փառաւորեն իր անունը:

Եւ որպէսզի այս երկրի վրայ մարդոց կեանքը կանոնաւոր ընթանայ՝ նախ ստեղծեց վեց ուրիշ աստուածներ՝ աշ, և յանձնեց անոնց երկրային ինքնաշարժ պարտականութիւններ: Աստուծոյ պաշտօնակալին իրարու և արարիչ աստուծոյ հետ շփութուելով, իւրաքանչիւրը իբրեւ ինքնադոյ, ինքնակամ աստուած պաշտուեցան մարդոցմէ:

Յետոյ Աստուած իր արցունքներէն կազմեց այրն ու կինը և դրաւ երկիր որ աճին ու բազմանան, և որդւոց որդի պաշտեն իր սուրբ անունը:

Եւ որպէսզի երկնային այս զոյգը երկրային կեանքը աւելի հաճելի դրանէն, ստեղծեց ծառերն ու բոյսերը, և աճող բոլոր կանաչեղէնները: Ապա՝ իրենց կալիւն՝ մարդոց ծառայութեան և

օգտին համար ստեղծեց երկնից թռչունները և ջուրերու մէջ ու ցամաքի վրայ ապրող կենդանիները:

Ու այսպէս իր փառքին համար աստուածներ, մարդկային էակներ ու անոնց պիտանի բոլոր բաները ըստեղծելէ ետք, Արարիչը հանգչեցաւ իր աշխատութիւններէն:

Այսպէս ստեղծուեցան երկիրն ու անոր պարունակած ամէն բաները, որոնք Աստուծմէն եկած պիտի վերադառնան Յնոր սր սկիզբն է ամէնուն և ինք վախճան չունի:

*
*
*

Իսկ երկրի վրայ մարդիկ աճեցան ու բազմացան այն աստիճան և այնքան արագ՝ որ երկիրը չուտով լեցւեցաւ անոնցմով: Եւ Խեպերա երկիր զրկեց նախապէս ստեղծուած վեց աստուածները, որ իր պաշտամունքին վարժեցնեն զանոնք:

Յետոյ հարկ եղաւ զրկել շատ մը ուրիշ աստուածութիւններ եւս որոնք մարդոց առօրեայ աշխարհիկ պարտականութիւնները դառաւորեցին՝ որպէս զի իրենց պաշտամունքի սովորական ժամերէն դուրս, երկրային գործերու յատկացում ժամերը լաւագոյնս օգտագործեն և խզմատօրէն ու արդարամտութեամբ ապրելով իրենց Սրարչին արժանի էակներ ըլլան անոնք:

Այսպէս Բա, արեւ աստուածը, իր միլիոնաւոր դարերու նաւակին մէջ նստած՝ կատարեալ ճշգրտահաստութեամբ ամէն օր կ'այցելէր աշխարհ և կուտար անոր ըյտ և ջերմութիւն, բոլոր կեանքի և ուժի աղբիւրը:

Յետոյ Ամէն Բա, Օսիրիս, Իսիս, Հորոս, Մաթ, Մին, Փիտան, Սըխմէթ և այլ աստուածներ երկիր գալով մարդոց սորվեցուցին իրենց պարտականութիւնները թէ արարչին և թէ իրարու հանդէպ:

Եւ երբ բոլոր այս աստուածները երկրի վրայ իրենց պաշտօնը կատարե-

լով վերագործան երկինք, հոն նոր պարտականութեանց և գործի ձեռնարկեցին ի փառս Խեպերային. պարտականութիւն, զոր կը կատարեն ցարդ, և պիտի շարունակեն յաւիտեան:

★ ★

Աստուածներու կարգադրութեամբ մարդիկ բաժնուած էին որոշ դասակարգերու, իրենց գործին և զիջին համեմատ: Ոչ ոք կրնար ատանց գերագոյն հեղինակութեան հաւանութեան՝ մէկ դասակարգէն միւսը անցնել: Այս չէր նշանակեր՝ անշուշտ՝ թէ խոնարհ դասերու պատկանող մարդիկ, իրենց ծննդեան բերմամբ՝ դատասպարտուած էին միշտ ծառայական գիրքի մը մէջ մնալու: Աստուածներուն հաճոյ մէկը կըրնար բարձրագոյն պաշտօններու և գիրքի ալ տիրանալ:

Ազգին գլուխն էր թագաւորը, օրէնքի, պատերազմի և կրօնական հեղի-

նակութեան մէջ գերազանց ամէնուն, Անոր կամբը օրէնքն իսկ էր. ոչ ոք կրնար անոր հրամաններուն դէմ կենալ, Երկրի վրայ աստուածներուն ներկայացուցիչն էր, աստուած մըն ալ ինք, նոյն ինքն արեւ աստուծմէն սերած, և իր միւս սուրբ անուններու կարգին կը կոչուէր «Որդի Արեւի»:

Թագաւորները իրենց աստուածային ուժը կը ստանային գահակալութեան պահուն, և իրենց իշխանութեան օրով՝ կը պատուէին որպէս աստուածներ: Մահէն ետք կը պահէին նոյն հանգամանքը և տաճարներու մէջ, միւս աստուածներու արձաններու կարգին՝ իրենց ալ նմանութիւնները զետեղուելով պաշտամունքի առարկայ կ'ըլլային:

Բազմաթիւ անուններ կ'ունենային թագաւորները: Ասոնք իշխանութիւն պարգեւող սուրբ բառեր էին եւ հասարակ ժողովուրդին արգիլուած էր այդ բառերը արտասանել, Հետեւա-

բար մարդիկ հնարեցին ուրիշ բառ մը, նոր անուն մը — Փարաւոն — ու սկսան զործածել զայն երբ թագաւորի մասին խօսիլ հարկ ըլլար: Փարաւոն կը նշանակէր «Մեծ տունը ուր ամէն մարդ կ'ապրի» կամ «Մեծ անձը որ իր ժողովուրդին կեանք կուտայ»:

Փարաւոնները, երբ պատերազմով զբաղած չըլլային, կը պարապէին արգադագատութեան գործերով և կրօնական պաշտամունքներով: Մնացած ժամանակը կը յատկացնէին որսի և հաճոյքներու:

Յետոյ կուգար թագուհին որ իր ամուսնոյն հեղինակութեան համազօր իշխանութիւն կ'ունենար ամէն բանի վրայ:

Արքայազուն իշխանները կը վարէին պետութեան գլխաւոր պաշտօնները: Ոմանք բանակին մէջ հրամանատարներ, ոմանք քրմապետներ եւ ուրիշներ երկրին կուսակալութեանց վարիչներ կ'ըլլային:

Յետոյ կային ազնուականները, ընդ-

հանրապէս պատերազմիկներ, որոնք մասնաւորապէս առանձնաշնորհեալ դաս մը կը կազմէին: Ասոնց խրաբանչութիւնը, իր զինուորական ծառայութեանց փոխարէն, կը ստանար ընդարձակ հողեր, որոնց համար տուրք չէր վճարուեր: Բարձրաստիճան զինուորականները կը ստանային առատ թոշակ:

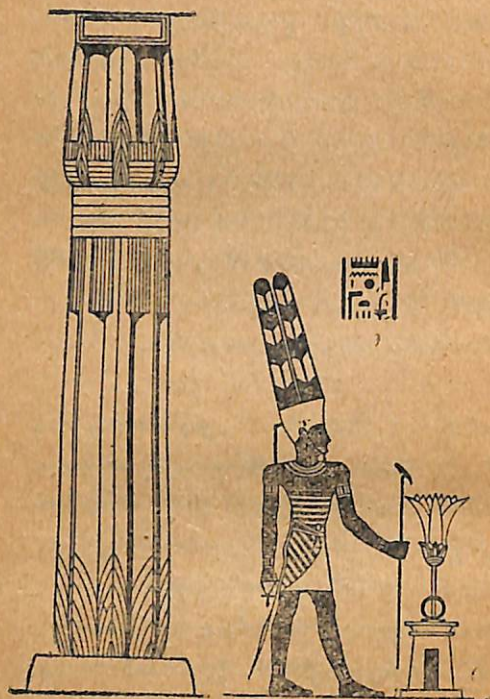
Ընկերային կարգով զինուորականներուն հաւասար, բայց ազդեցութեամբ շատ աւելի զօրաւոր դիրք մ'ունէին քուրմերը: Միայն անոնք զիտէին պաշտամունքի յատուկ ծէսերն ու խորհուրդները: Բայի թագաւորէն ոչ ոք կրնար քրմապետին դէմ կենալ. ոչ ոք կը համարձակէր անոր դէմ խօսիլ վախճալով աստուածային այն բարկութենէն զոր ան կրնար իրենց վրայ հրաւիրել: Մարդիկ որոնց ամբողջ կեանքը դէպի աստուածները ունեցած հաւատքի վրայ հիմնուած էր, անշուշտ պիտի չուզէին կերպով մը բարկացնել իրենց աստուածները: Քուր-

մերն ալ իրենց կարգին իրենց ազդեցութիւնը աւելի զօրացնելու ժողովարդը իրենց աւելի քաշելու համար, տակաւ իրենց կրօնական հաւատաւքին ներմուծեցին աւելորդ ապաշտական այնպիսի տարրեր որ երկնային այդ կրօնքը որ զրկուած էր իրենց ուղղակի ճշմարիտ և միակ աստուծմէն, ժամանակի ընթացքին ա՛յնքան ազաւաղուեցաւ որ ամէնուն ծագումնքին առարկայ դարձաւ:

Իրենց կրօնական պարտականութիւններէն զատ քուրմերը պաշտօն ունէին նաեւ պահել ազգին բարբ տրձանազրութիւնները, ըլլայ կրօնական, կառավարական կամ պատմական:

Արձանագրութիւնները կը կատարուէին մեհենագրութիւն կոչուած պատկերազրական դրութեան մը հետ: Լազութեամբ, պապիրոսի վրայ գծագրուած և կամ տաճարներու պատերուն և սիւներուն վրայ քանդակուած:

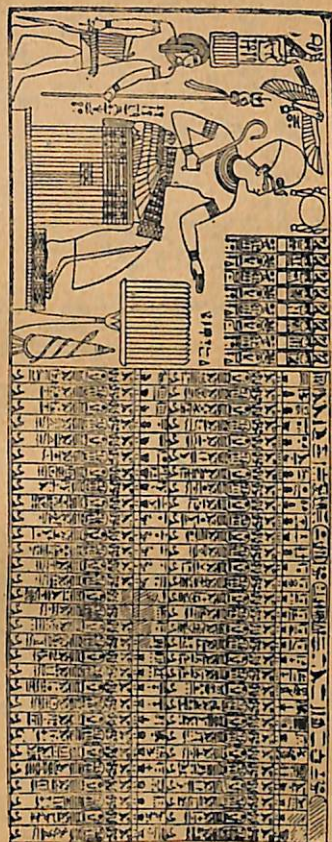
Զինուորականներէն և քուրմերէն

ԱՄԷՆ ՐԱ.

ՕՅԻ (Հելիոպոլսոյ) իր գլխաւոր
սահարին մէջ

Արձան ԱՅԹԻ Ա. փարաւոնի՝ որուն ետեւը կեցած իր «Բաշմ (աս-
ուածային ոգին)» մեքենագրական արձանագրութիւնները կը
սլաւոնակեն փարաւոնին սրբազան անունները, շնորհում
Ամէն Բաի կողմէ, որոնց արձանիովը երկրպագութիւն կը
վայելէր ան:

յետոյ կուգային արուեստագէտները, յետոյ արհեստաւորները, հողագործները և հովիւները: Բոլոր արհեստներն ունէին իրենց յատուկ արհեստակցական միութիւնները, իրենց զլխաւորներով, յատուկ օրէնք և կանոններով, և իւրաքանչիւրը իր ներքին կազմակերպութիւնով:

Հողագործները ծանր աշխատանքի լծուած դասակարգ մըն էին. համբերատար աշխատաւորներ, որոնք հակառակ իրենց դժուարին գործին և զրուկանքներով լեցուն կեանքին, ուրախ զուարթ կ'աշխատէին ամբողջ օրը և երեկոյին, աստղերու լոյսին տակ, հոս հոն խմբուած, երգերով, պարերով և ուրախալի խօսակցութիւններով ժամանակ կ'անցնէին:

Արհեստաւորներուն և հողագործներուն տուները կը շինուէին կաւ պատրաստուած և արեւի մէջ չորցուած կղմինտիրներէ: Այս տուները միայրկ կ'ըլլային և յաճախ կը բաղկանային

մեծկակ սենեակէ մը, որ ներքնապէս աւելի փոքր մասերու կը բաժնուէր: Հողածածկ տափակ տանիքը ամառ իրիկունները հանգիստի և ընտանեկան հաւաքոյթներու կը զործածուէին:

Աղնուականներն ու հարուստ մարդիկ շատ աւելի հանդստաւէտ տուներ կ'ո նենային: Անոնց տուները առ հասարակ լաւ կառուցուած քարաշէն բնակարաններ էին, պարտէզներով շրջապատուած:

Որչափ պարզ և չարքաշ կեանք մը կը վարէին եղիպտացի աշխատաւորները, նոյնչափ փառաւոր ապրէլակերպ մ'ունէին հաբուստ մարդիկ և փողովաբոյն առանձնաշնորհեալ դասակարգերը: Ետոնք այնքան զարդացած էին, այնքան յառաջացած իրենց վայելքներու ներքութեան մէջ, և այնքան յառաջդիմած կեանքի զանազան ասպարէզներու մէջ իրենց ձեռք անցուցած մասնագիտութիւններով, որ, այդ հին օրերուն, եղիպտացիք աշխարհին ամէ-

նէն քաղաքակրթեալ ազգը դարձեր էին
իրապէս:

Ու այս բոլորը, կ'ընդունէին ա-
նոնք, առաւելապէս շնորհքն էր աստ-
ուածներուն, որոնք կարգադրած և դա-
սաւորած էին գործերն իրենց սիրեցեալ
ժողովուրդին որ անոր յառաջդի-
մութեամբ փառաւորուի իրենց անունը,
և բոլոր ժողովուրդները ընդունին թէ
միակ և ճշմարիտ աստուածն է Ան որ ըս-
տեղծեց երկինքն ու երկիրը ու անոնց
բնակիչները, աստուածներն ու մարդիկ,
որոնց պարտք դրուած է հնազանդիլ իր
պատուէրներուն, դաւանիլ զինք որպէս
ճշմարիտ աստուած:

ԲԴԱԼ

Հին եգիպտացւոց աշխարհը, երկինքն ու
երկնից նամբան:

ԱՆՍԱԼ

Նեղոսի ծագումը, ընթացքը եւ գիշերային
անեղ վախճանը:

ՆԵՒԻԼ

Մարդուն հոգւոյն գիշերային նամբորդութեան,
մեղաւորներուն դասապարտութեան, եւ
արգարներուն երկինք ընդունելութեան:

ՊԱՏԱՆԻՒՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ, չորրորդ շաբ, հասորներ
48, մամլոյ սակ են եւ կը հրատարակուին յաջոր-
ար: Փնտել Գրավանդներու եւ Ցուիչներու մօտ:

Հասք ձեռք 1 Ե.Դ.

ՆՆՏԻԿ Բաժանորդագրութիւն 12 քիւր 10 Ե.Դ.
Լրասանման 12 քիւր 10 Ցրանգ կամ 50 սենք

Հասցէ՝

“SAHAG - MESRO
25, Sharia Tewfik, Ca

«Ազգային գրադարան

NL0376186

73.295

ՅՊԱՐԱՆ «ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊ»

SAHAG-MESROB PRESS

25 SH. TEWFIK, CAIRO